Ion Giurgea, Dana-Mihaela Zamfir

MERGU (S)PRE CĂRARE. DESPRE ORIGINEA, VALORILE, ÎNTREBUINȚĂRILE ȘI SPECIALIZĂRILE PREPOZIȚIILOR ROMÂNEȘTI *P(R)E* ȘI *SPRE*

1. SCOPUL CERCETĂRII

Obiectul acestui articol îl constituie reconsiderarea etimologiilor general admise în lucrările de istorie și de etimologie a limbii române pentru prepozițiile *pe* < *pre* < lat. *per* și *spre* < lat. *super*. Această reconsiderare implică precizarea raportului istoric care există între aceste două prepoziții, în sensul distincției între mai multe epoci: cea caracterizată prin variație liberă între *pre* și *spre*, cea în care valorile etimologice ale lui *spre* au fost preluate de *pre* – ceea ce a atras preluarea valorilor etimologice ale lui *pre* de către compusul[1] *pren* (> *prin*) < *pre* + *în*) – și cea a resemantizării lui *spre* și a intrării acestuia în sinonimie cu *către* (> *către*) < lat. *contra*.

1.1. Soluții etimologice. Lucrările de istorie și de etimologie a limbii române explică, în general[2], prepoziția *pe* (prin forma intermediară, conservată practic pe toată durata limbii române vechi, *pre*) < lat. *per*, iar prepoziția *spre* < lat. *super* (CADE s.v. *pe*, *spre*; CDDE 1363 s.v. *pe*; PEW 1293 s.v. *pe*; 1626 s.v. *spre*[3]; TDRG III s.v. *pe*, *spre*). Aceste etimologii ignoră însă probleme dificile de neconcordanță semantică între sensul etimonului latin și sensul prepoziției românești explicate prin el. Prima este aceea a contrastului dintre sensul ʻprin’ (perlativ; și, dezvoltat din el, sensul abstract nelocal ʼmijloc, mediere’; cf. DELL 497, col. I; păstrat în romanitate, cf. REW 6396) pe care îl avea lat. *per* și sensul de suprapunere pe care îl are *pe* în româna actuală. A doua este a căii pe care prepoziția *spre* a ajuns, de la sensul de suprapunere al lat. *super* (ʻdeasupra’, cf. DELL 667, col. II; devenit în restul romanității ʻpe’, cf. REW 8456) la acela de direcție „pură” (fără atingerea țintei) pe care îl are în prezent în română. Iar a treia este a coexistenței a două prepoziții pentru același sens fundamental – dat fiind că *spre* își păstra sensul primar de suprapunere – în limba română veche.

---

[1] Compus în română, nu moștenit din lat. *per in*, după cum dovedește păstrarea lui *e* în poziție nazală în atestările cele mai vechi (vezi FDDEV, *Vocalism*, **1.1.2.**).

[2] DLR, DEX dau pentru *pe* etimologia „lat. *per, super*”, dar DLR nu include sub *spre* (lucrat, firește, separat de *pe*) decât sensurile moderne; exemple care să ilustreze folosirea lui *spre* cu sensul etimologic ʻpe’ nu există deloc în această intrare.

[3] Pușcariu dă totuși ca prim sens al lui *spre* sensul din dacoromâna veche (ʻauf, über’), adăugând că acesta este sensul pe care îl are prepoziția din structura numeralelor de tip *un**spre**zece*.

LR, LXXV, nr. 2–3, p. 321–348, București, 2026

DOI: 10.59277/LR.2026.2-3.10

1.2. Reconsiderarea etimologiilor. Analizând felul în care sunt folosite *pre* și *spre* începând de la cele mai vechi texte românești, putem afirma că sensul de suprapunere pe care l-a căpătat *p*(*r*)*e* în română se datorează confuziei[4] cu *spre*, rezultând dintr-un transfer de sensuri de la acesta din urmă. Această confuzie a fost sprijinită de existența unor contexte de sinonimie: când spațiul străbătut este o cale de acces, deplasarea se face pe acest spațiu (suprapunere), deci locativul poate fi introdus atât prin *pre* (perlativ), cât și prin *spre* (suprapunere): contexte de acest tip sunt, de exemplu, cele cu substantive din câmpul semantic al lui *cale*.

Confuzia *pre-spre* a fost tolerabilă în sistemul limbii române vechi, deoarece româna dezvoltase deja un sistem în care străbaterea (perlativul) era indicată prin structuri Prep + Grup Prep Locativ – în speță grupuri cu *prin* (< *pre* + *în*), *pre supt, pre la* etc.; în particular, străbaterea interiorului unui obiect era deja marcată prin forma compusă *pren* (> *prin*). *Pren* (cu varianta fonetică *prin*) a preluat și sensuri nespațiale provenite din perlativ (mijloc, instrument etc.; vezi mai sus, **1.1.**). De la un stadiu de variație liberă între *spre* și *pre* – pentru suprapunere și sensurile derivate din suprapunere (inclusiv marca de obiect direct) –, limba a evoluat către o specializare a lui *spre* pentru direcție: la început cu precădere în folosiri nespațiale raportabile la direcție (scop, consecință, tendință), mergând apoi până la direcția propriu-zisă (exprimată în cele mai vechi texte exclusiv prin *către*).

2. CONSIDERAȚII PRIVIND SISTEMUL GRUPURILOR PREPOZIȚIONALE LOCATIVE

Pentru înțelegerea modificărilor diacronice care au afectat prepozițiile românești *pre* și *spre* este necesară o raportare la modul de exprimare a valorilor în domeniul locativului. În limba română există două tipuri de prepoziții locative – care constituie, în cazul verbelor ce implică mișcare, un sistem sintactic cu două niveluri:

(i) prepozițiile de ‘plasare’ / ‘loc’, care introduc un loc definit printr-o relație cu un obiect;

(ii) prepozițiile de ‘traiectorie’, care indică un raport între un loc și o mișcare. În cadrul acestui al doilea grup se disting:

Sursa (**ablativul**): la momentul inițial al mișcării, entitatea care se mișcă se află la locul L:

A venit ***de*** [*aici*] / ***de*** [*sub masă*] / ***de*** [*la Buzău*] / ***!din*** *parc* (= ***de*** [*în parc*]; *de* + *în* > *den* / *din*) – marca *de* < lat. *dē*

[4] Un fenomen asemănător (confuzie între două prepoziții foarte asemănătoare fonetic) s-a produs cu perechea **înte* (< lat. *ante*) – *între* (< lat. *inter*), ducând la v.dr. *între* ‘în fața’.

Străbaterea (**perlativul**): entitatea se află la locul L cândva între momentul inițial și momentul final al mișcării:

A venit ***pe*** [*aici*] / ***pe*** [*sub masă*] / ***pe*** [*la Buzău*] / ***!prin*** *parc* (= ***pe*** [*în parc*]; *pre* + *în* > *pren* / *prin*) – marca *pe* < *pre* < lat. *per*

Ținta (**allativul**): la momentul final al mișcării, entitatea care se mișcă se află la locul L:

A venit Ø [*aici*] / Ø [*sub masă*] / Ø [*la Buzău*] / Ø [*în parc*]

Cum se poate vedea din aceste exemple, prepozițiile de traiectorie iau drept complement un grup sintactic care descrie un Loc, așadar fie un grup prepozițional guvernat de o prepoziție de loc, fie un adverb de loc precum *aici*, *acolo*. În gramatica tradițională se vorbește de prepoziții compuse, dar din punct de vedere sintactic și semantic, considerăm mai potrivită segmentarea [$\text{Prep}_{\text{traiectorie}}$ [Prep_{loc} Grup-nominal]]. Totuși, la nivel morfologic, există într-adevăr forme în care prepoziția de traiectorie și cea de loc apar sudate: este cazul prepoziției de loc *în*, din ale cărei combinări cu prepozițiile de traiectorie *de* și *pe* au rezultat, prin transformări fonetice succesive, formele sudate *din* și *prin*. Existența unor grupuri prepoziționale cu două niveluri nu este limitată la verbele ce implică mișcare: aceeași descompunere sintactică se poate opera și în cazul grupurilor în care prepoziția *de* marchează statutul de atribut: *cartea* [*de* [*pe masă*]] / [*de* [*sub pat*]] / [!*din bibliotecă*] (= [*de* [*în bibliotecă*]]) / *de* [*acolo*].

Latina nu exprima separat Traiectoria și Locul, având valorile din acest câmp realizate prin:

ablativ: *ab* ‘de la’, *de* ‘de pe’, *ex* ‘din’ (‘de’ + ‘în’); (rar) doar Abl. neprecedat de prepoziție;
perlativ: *per*; cazul Abl. (provenit din Instrumentalul indo-european);
țintă: *ad*, *in*, *sub* etc. + Ac.; Ac. de direcție (neprepozițional).

Româna a evoluat spre un sistem în care Traiectoria (ii) și Locul (i) sunt exprimate separat, analitic. Atunci când plasarea nu implică mișcare, nu există poziția de Traiectorie, ceea ce duce la omonimie cu Țința, care nu are marcă explicită; omonimia nu pune probleme, deoarece prezența unei Ținte decurge din sensul verbului (de ex. *a ajunge* presupune o Țintă, în timp ce *a dormi* nu o presupune). În epoca în care prepoziția folosită în română pentru suprapunere era *spre*, această prepoziție a fost folosită și după *pre* perlativ, ceea ce explică v. dr. *prespre*[5] (ca în ps. XLI, 8 din psaltirile rotacizante: *undele tale* ***prespre menre*** *trecură*).

[5] V.dr. *prespre* a suferit diferite disimilări: *prespe*, *pespre*; este posibil ca de aici să provină, prin disimilare, și *prestre* / *preste* / *pestre* (> *peste*), care are aceleași sensuri ca *prespre*; o altă explicație (cf. CDDE): *prestre* < *pre* + **stră* (< *extra*), cf. ar. *stră* / *stri* / *sti*, mr. *stri* ‘peste, pe’. În această ipoteză, ca și la ar. *stră*, mr. *stri*, evoluția semantică de la ‘în afara’ la ‘peste, deasupra’ s-ar explica prin influența lui (*pre*)*spre*.

Sensul etimologic (perlativ) al lui *p*(*r*)*e* se mai păstrează încă[6] în română în anumite situații:

– fie atunci când Locul ar fi exprimat printr-un grup prepozițional format tot cu *p*(*r*)*e*: *Au venit **pe mare***; *Au trecut **pe pod*** – situație specifică locativelor care constau din nume de drumuri, de căi de acces: *drum*, *cale*, *potecă*, *uliță* etc.;

– fie atunci când Locul este constituit de spații de trecere, orificii: *A intrat **pe fereastră** / **pe ușă***; *Se uită **pe gaura cheii**; A respira **pe gură** / **pe nas***.

Cazurile din prima categorie – în care asocierea suprapunere + contact se exprimă *numai* prin *pre* (cele din a doua categorie au avut în româna veche și au și astăzi posibilitatea selectării combinației prepoziționale *pre în* > *pren* > *prin*) ilustrează tipurile de contexte care au favorizat confuzia istorică dintre *spre* și *pre*: ex. *toți ce trecu **pre cale*** (PS LXXIX, 13).

3. CRONOLOGIA CONFUZIEI *SPRE-PRE*

Transferul de sensuri de la *spre* la *pre* se întâlnește și în dialectele sud-dunărene[7]: tustrele cunosc întrebuințarea lui *pre* cu sensul etimologic al lui *spre* (suprapunere): ar. *pri*, *pi*: *bagă pita **pri measă**, stau **pi scamnu*** (DDA s.v. *pri*[1]); mr. *pri*: *si pusi **pri per*** (MDM s.v. *pri*); *pre*: *un mușat fet cu o stę **pre frunte*** (DDI s.v.).

Deși această concordanță pare să arate că fenomenul este de dată română comună, confuzia nu poate fi totuși plasată în epoca de comunitate – sau, cel puțin,

---

[6] De sensul perlativ a lui *pre* sunt legate și unele sensuri derivate, secundare: de la **perlativ** s-a ajuns și la un sens de **aproximare** a unui loc: *E cam **p**e acolo* vs. *E acolo; **pe** la două* vs. *la două*. Astfel de combinații pot genera structuri cu trei niveluri prepoziționale: *de pe la două*. Atunci când se asociază cu plurale, *pe* din acest tip de contexte are și o valoare distributivă: ex. *toți căpitanii **de pre la** toate cetele Let. cantac.* 217.

Alte sensuri derivate din cel de traiectorie se întâlnesc în cazul ablativului. Astfel, atât *spre* / *pre*, cât și *către* pot apărea în româna veche în construcții rezultate din ablativ cu **sensuri nespațiale**, unde alegerea prepoziției locative nu e motivată (în contexte care admit prepoziții „generice": de exemplu, pentru Abl. este posibil și *de* necombinat cu altă prepoziție): *Eu sămt creștină și am avut aicea ocină **de pre părinții miei*** Varlaam, Caz. 425; *acela carele au giudecat răutatea mea **de spre Navan*** Varlaam, Caz. 23.

Din ablativ se dezvoltă sursa unui transfer (*a primi **de la***) sau cauza (*s-a îmbolnăvit **de la** frig, a făcut asta **de** teamă* / ***din*** [= ***de** în*] *prostie*). Din allativ se dezvoltă poziția de obiect al unui verb de tendință (*a ținti **la**, a spera **la***) sau a unui obiect rezultat din transformarea altuia (*a transforma **în,** a împărți **în patru***).

Din aceste tipuri de întrebuințări au rezultat prepozițiile (devenite neanalizabile) specializate pentru sensuri nespațiale în româna modernă: *despre*, *de către*.

[7] O a doua concordanță interdialectală ar fi resemantizarea lui *spre* (intrarea în sinonimie cu *către* / *către*). Alături de ir. *despre*, ar exista în aromână, după Papahagi, DDA, un *spri*, glosat ca ʻvers; du côté de; après'; dar este foarte probabil ca *s*i*ngurul* exemplu (excerptat din „Almanah macedo-român", III, 1903) în care *spri* are sensul ʻvers' să fie un dacoromânism. Celelalte exemple pe care le dă Papahagi au expresia *un spri un* ʻunul peste altul, unul după altul' – în care *spri* are evident sensul etimologic de suprapunere, corespunzător v.dr. *spre*. Trebuie deci să conchidem că rediferențierea lui *spre* de *pre* (*pe*), prin dobândirea funcției de marcă a direcției, nu s-a produs decât în dacoromână.

nu a cuprins întregul spațiu al românei comune, deoarece într-unele din cele mai arhaice texte dacoromâne se pot vedea *urmele unui sistem primar*, în care cele două prepoziții își păstrau sensurile etimologice (vezi mai jos).

3.1. Stadiul inițial. Sistemul etimologic[8]. Textele din secolul al XVI-lea conțin deja numeroase exemple în care este întrebuințat *pre* cu sensuri explicabile prin *super*, în sensul etimologic (suprapunere) al acestuia din urmă; alături de acesta, se pot distinge o serie de sensuri derivate (mergând până la marca de obiect direct).

Există însă texte în care atât *pre*, cât și *spre* sunt întrebuințate predominant cu sensurile etimologice. Această categorie este constituită din traducerile biblice pentru care se presupune un prototip comun dispărut[9]: versiunile Apostolului (*Codicele Bratul*, *Codicele Voronețean* și *Apostolul* lui Coresi) și ale Psaltirii (psaltirile coresiene și *Psaltirea Scheiană* – singura dintre psaltirile rotacizante care provine din versiunea de traducere pe care a întrebuințat-o și Coresi). Comparând aceste serii de texte, se poate stabili că cele două prototipuri comune dispărute păstrau încă intact sistemul etimologic – ceea ce se confirmă prin raportarea la originalul vechi grecesc, pe de o parte, și la versiunile slavone din textele bilingve (slavo-române), pe de altă parte.

3.1.1. Folosirile lui *spre* în sensul etimologic

3.1.1.1. Sensul primar ‘suprapunere’. Sensul locativ neasociat cu mișcarea se vede în redarea identică a unor pasaje biblice: *Și așa fu tuturora a se măntui* ***spre pământu*** *Cod. Br.* – *Și așa fu a se toți măntui* ***spre pământu*** CV – *Și așa fu tuturor spăsenie* ***spre pământ*** C. *Ap.* (= FA XXVII, 44: *καὶ οὕτως ἐγένετο πάντας διασωθῆναι* ***ἐπὶ τὴν γῆν***; sl. ***na*** *zemli*).

Această valoare are și o realizare figurată, cu obiectul plasat „necorporal” (sens de afectare a unei entități): *Și fu frică mare* ***spre toți cine auziră aceaste*** *Cod. Br.* – *Și fu frică mare* ***spre toți ce auziră aceastea*** C. *Ap.* (= FA V, 5: *καὶ ἐγένετο φόβος μέγας* ***ἐπὶ πάντας τοὺς ἀκούοντας ταῦτα***; sl. ***na*** *vsěchŭ*).

Cu această valoare, *spre* poate fi precedat și de *de* ablativ, intrând în sistemul GPrep cu 2 niveluri (Traiectorie-Loc): *E îngerul Domnului deștinse depreună cu Azaria fiiciorii în cuptoru, și luo văpaia* ***de spre***[10] ***cuptoru*** CP (= Daniel III, 49–50; la fel în PS).

---

[8] Valorile etimologice ale prepozițiilor *pre* și *spre* se păstrează până astăzi în compusele: *un**spre**zece*, *doi**spre**zece* etc. – în care *spre* are valoarea sa primară de superpoziție (‘unul pe(ste) zece’ etc.); ***pre**ună* (cf. *îm-preună*, *de-preună*, mr. *priună*) – în care sensul lui *pre* este perlativ (‘prin una’); ***pre**-tutindeni* – în care *pre* are sensul de acoperire totală a unei suprafețe, străbatere până la capăt; ***pre**-cum* – în care *pre* are sensul de conformitate.

[9] Pentru psaltiri (inclusiv faptul că PH constituie o fază mai târzie decât PS și psaltirile coresiene), v. Candrea 1916, Mareș 1982a:200 ș.u. și îndeosebi 204; Mareș 1982b: *passim* (și îndeosebi 259 pentru concluzii). Pentru *Apostol*, v. Mareș 1976: *passim*; Costinescu 1982:94–96, 116–117.

[10] Secvența *de spre* este de multe ori scrisă nespațiat în cele mai multe ediții – ceea ce este impropriu, deoarece avem de-a face cu o combinare de *două* prepoziții, reprezentând o secvență *de* ablativ + GPrep. [*spre cuptoru*].

3.1.1.2. Sensul ʻsuprapunere’ combinat cu ʻmișcare’ (cu atingerea țintei; traductibil ca ʻasupra’) se vede în exemple ca: *puseră-ș mănile sale* ***spre apostoli*** *Cod. Br. – și-și puseră măinile* ***spre apostoli*** C. *Ap.* (= FA V,18); *Cadu* ***spri-nși*** *cărbuni de foc* PS; la fel în CP (= ps. CXXXIX, 11); *Deștinge-va ca ploa‹ia›* ***spre bască*** PS – *Deștinge-va ca ploaia* ***spre lănă*** CP (= ps. LXXI, 6).

Din acest sens se poate dezvolta sensul de dominare: *Și eu întăiul puș elu înaltu* ***spre împărații pămăntului*** PS; la fel în CP (= ps. LXXXVIII, 28).

Atunci când obiectul plasat este necorporal (vezi și mai sus, **3.1.1.1.**), sensul din grupul prepozițional este ʻafectare’ – sursa fiind o entitate abstractă: ex. *vărsa-voiu dintru Duhul mieu* ***spre toată pelița*** *Cod. Br. – vărsa-voi den Duhul miu* ***spre toate trupurele*** C. *Ap.* (= FA II,17: *ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου* ***ἐπὶ πᾶσαν σάρκα***; sl. ***na*** *vŭsěchĭ plotĭ*); *căzu frică* ***spre toți ei*** *Cod. Br. – năpădi frică* ***spre toți ei*** CV – *căzu frică* ***spre toți ei*** C. *Ap.* (= FA XIX,17: *καὶ ἐπέπεσε φόβος* ***ἐπὶ πάντας αὐτούς***; sl. ***na*** *vŭsěch ich*).

În anumite construcții cu locativ abstract, prepoziția *spre* nu exprimă suprapunerea propriu-zisă, deși sensul de atingere a țintei se păstrează: *întorșiu-me* ***spre strasti*** *căndu înghimpă-me spiru*. PS – *Turnai-mă* ***spre straste*** *cănd înghimpă-mă spin* CP (= ps. XXII, 4: *ἐστράφην* ***εἰς ταλαιπωρίαν*** *ἐν τῷ ἐμπαγῆναί μοι ἄκανθαν*; sl. ***na*** *strastĭ*).

3.1.1.3. Sensuri derivate de la ʻdirecție’. Combinarea sensului ʻmișcare’ cu acela de ʻatingere / acoperire a suprafeței’ duce la particularizări care conțin ideea de direcție.

3.1.1.3.1. Ținta ca direcție a privirii. Cu verbe de percepție (*uerba inspectionis*), grupurile prepoziționale cu *spre* pot exprima ʻȚinta’ (sens derivat de la ʻmișcare’ + ʻatingerea suprafeței)’: *Aceasta împlut de Duhul Svănt căută* ***spre ceriu*** *Cod. Br. – acesta plin de Duhul Sfănt căută* ***spre ceriu*** C. *Ap.* (= FA VII, 55: *ὑπάρχων δὲ πλήρης Πνεύματος ἁγίου, ἀτενίσας* ***εἰς τὸν οὐρανὸν*** ; sl. ***na*** *nebo*).

3.1.1.3.2. Ținta unei intenții negative. Adversitatea este un sens acoperit adesea prin grupuri cu *spre* în traducerile biblice: *judecii adunară-se depreună* ***spre Domnul și spre Hristosulu lor*** *Cod. Br. – judeațele adunară-se depreună* ***spre Domnul și spre Hristosul lui*** C. *Ap.* (= FA IV, 26: *οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ* ***κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ***; sl. ***na*** *Gospoda i* ***na*** *Christa ego*).

În această categorie intră complementele cu *uerba aduersitatis* (tip care supraviețuiește în *a se supăra* ***pe***).

3.1.1.3.3. Ținta ca rezultat așteptat. Foarte numeroase sunt în traducerile biblice vechi exemplele în care grupul cu *spre* este complement al cuvintelor din sfera semantică ʻspera’, ʻsperanță’, ʻîncredere’ (tipul special *uerba exspectationis*): *ca se credința fie* ***spre Zeul*** *Cod. Br. – dereptu credința voastră și upo*[vă]*ința se vă fie*

spre Dumnedzeu CV – *ca de credința voastră și upovăința să fie* ***spre Dumnezeu*** C. *Ap.* (= I Petru I, 22: *ὥστε τὴν πίστιν ὑμῶν καὶ ἐλπίδα εἶναι* ***εἰς Θεόν***; sl. ***na*** *Boga*).

3.1.1.3.4. Scop, tendință, consecință. Exemplele care ilustrează această particularizare a sensului ‘direcție’ se întâlnesc și ele frecvent în traducerile biblice: *Ca oaia* ***spre jongheare*** *aduse-se Cod. Br.* – *Ca o oae* ***spre jungheare*** *purtă-se* C. *Ap.* (= FA VIII, 32: *ὡς πρόβατον* ***ἐπὶ σφαγὴν*** *ἤχθη*; sl. ***na*** *zakolenie*); ***spre ajutoriu mare*** *fu crezătoriu loru cu bunătatea Cod. Br.* – ***spre ajutoriu mare*** *fu credincioșilor bunătății* C. *Ap.* (= FA XVIII, 27: ***συνεβάλετο*** *πολὺ τοῖς πεπιστευκόσι διὰ τῆς χάριτος*; sl. = ***na*** *pomoštĭ velьo by*).

Spre cu acest sens introduce complemente ale verbelor de tendință (străduință, înclinație, pregătire), precum *a râvni, a vâna* etc., sau ale adverbului *gata*: ex. *Că revniiu* ***spre fărălegile*** PS; diferențe pur fonetice în CP (= ps. LXXII, 3: *ὅτι ἐζήλωσα* ***ἐπὶ τοῖς ἀνόμοις***; sl. ***na*** *bezakonie*); *Prinseră-me ca leul gata* ***spre văratu*** PS; diferențe pur fonetice în CP (= ps. XVI, 12: *ὑπέλαβόν με ὡσεὶ λέων ἕτοιμος* ***εἰς θήραν***; sl. ***na*** *lovĭ*); *Ca vulturul coperi cuibul, și* ***spre pui săi*** *jelui* PS – *...* ***spre puii săi*** *jeluiia* CP (= Deuteronom XXXII, 11: ***ἐπὶ τοῖς νεοσσοῖς αὐτοῦ*** *ἐπεπόθησε*; sl. ***na*** *ptencę svoę*).

Ținta se poate realiza și ca Beneficiar (sensul ‘în folosul’): *întoarce Doamne: până căndu? și rugatu fii* ***spre șerbii tăi*** PS; la fel în CP (ps. LXXXIX, 3: *ἐπίστρεψον, Κύριε· ἕως πότε; καὶ παρακλήθητι* ***ἐπὶ τοῖς δούλοις σου***; sl. ***na*** *raby tvoę*).

3.1.1.3.5. Direcție fără atingerea țintei. În sintagmele cu verbe care exprimă o mișcare concretă, direcția fără atingerea țintei este *nespecifică* pentru *spre* – acesta fiind sensul care în epoca cea mai veche era exprimat prin *către* (cu care *spre* avea să intre în sinonimie mult mai târziu). Exemplele care ar putea fi încadrate aici sunt extrem de puține și toate discutabile (susceptibile și de altă interpretare).

Un prim caz îl constituie sintagmele cu puncte cardinale (în care sensul poate fi decodat și ca *atingere* a unui teritoriu aflat la punctul cardinal respectiv): *cale faceți ce suie* ***spre apuse*** PS; la fel în CP; *cale faceți mărgătoriului* ***la*** *apus* CP_2 (= ps. LXVII, 5: *ὁδοποιήσατε τῷ ἐπιβεβηκότι* ***ἐπὶ*** *δυσμῶν*; sl. ***na*** *zapady*). În alt exemplu, pentru ceea ce în textul românesc poate fi citit ca ‘direcție’, versiunile greacă și slavonă au sensul de ‘adversitate’: *întinseș arcul tău* ***spre steagure*** PS (= Avacum III, 9: *ἐντενεῖς τὸ τόξον σου* ***ἐπὶ*** *σκῆπτρα*; sl. ***na*** *skyptri*).

Această valoare apare și în construcții fără mișcare, putând fi asociată cu cea din construcțiile cu *uerba inspectionis* (vezi **3.1.1.3.1.**) și cu *uerba aduersitatis* (vezi **3.1.1.3.2.**): *fața Domnului* ***spre făcătorii reu***: PS; diferențe pur fonetice în CP (= ps. XXXIII, 17: *πρόσωπον δὲ Κυρίου* ***ἐπὶ ποιοῦντας κακὰ***; sl. ***na*** *tvorešťǫ zlĭa*); *Domnul din ceriu plecă-se* ***spre fii oameriloru*** PS; diferențe pur fonetice în CP (= ps. XIII, 2: *Κύριος ἐκ τοῦ οὐρανοῦ διέκυψεν* ***ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων***; sl. ***na*** *siny čl*[ove]*čĭskĭę*).

3.1.1.4. Sensul temporal. Ceea ce pare a fi o coincidență cu întrebuințarea temporală a lui *spre* în limba română actuală (exprimarea apropierii de un anumit reper

temporal) se explică, cel mai verosimil, printr-o traducere automată a sl. *na* prin *spre* (deoarece prepoziția specifică pentru această valoare este *către* în româna veche). Singurul exemplu de care dispunem este *Toarnă-se* ***spre seară*** *și flămănzescu ca cării* PS – *toarnă-se* ***spre seară*** *și flămănzesc ca căinii* CP (= ps. LVIII, 7: *ἐπιστρέψουσιν εἰς ἑσπέραν καὶ λιμώξουσιν ὡς κύων*; sl. ***na*** *vecerĭ*).

3.1.2. Folosirile lui *pre* în sensul etimologic

3.1.2.1. Sensul perlativ (străbaterea unui spațiu). Valoarea perlativă a lui *pre* în textele vechi românești apare fie[11] în combinație cu alte prepoziții și cu adverbe, ca în: *Ostrov oarecarele* ***pre lăngă*****-[n]*****su*** *trecumu, ce chema-se al lu Clavdie Cod. Br. – și currsemu* ***pre lăngă u*****[n]** ***ostrovu****, cel ce se chiamă Clavdii* CV (= FA XXVII, 16); fie cu nominale care desemnează căi de acces (vezi mai sus, **2.**; la acestea se adaugă substantivul *urmă*): *mergându ei* ***pre cale*** *Cod. Br. – mergând ei* ***pre cale*** C. *Ap.* (= FA X, 9; sl. ***po*** *pǫti*); *întoarsără-se oamini destui* ***pre urma lui*** *Cod. Br. – întoarse mulți oameni* ***pre urma sa*** C. *Ap.* (= FA V, 37; sl. ***vŭ*** *slĕd sebe*).

În combinație cu verbe care indică parcurgerea, sensul perlativ al lui *pre* (‘străbatere’) se realizează indiferent de numele din grupul prepozițional: *puseră spre ceriu rostul său, și limba lor* <u>trecu</u> ***pre pământu*** PS – *Puseră spre ceriu rostul său și limbilor* <u>trecu</u> ***pre pământ*** CP (= ps. LXXII, 9: *ἔθεντο εἰς οὐρανὸν τὸ στόμα αὐτῶν, καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν διῆλθεν* ***ἐπὶ τῆς γῆς***; sl. ***po*** *zemli*); ***Pre mine*** <u>trecură</u> *măniile tale* PS; la fel în CP (= ps. LXXXVII,17: ***ἐπ᾽ ἐμὲ*** *διῆλθον αἱ ὀργαί σου*; sl. ***po*** *mně*); *fiii lu Izrail* <u>trecură</u> ***pre uscat*** *pre mijloc de mare* PS; la fel în CP (= Ex. XV, 19: *οἱ δὲ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐπορεύθησαν* ***διὰ ξηρᾶς*** *ἐν μέσῳ τῆς θαλάσσης*; sl. ***po*** *suhu*).

O realizare aparte a sensului perlativ se vede în expresia (extrem de frecventă în textele vechi românești) *pre mijloc*, în care de la perlativ (‘prin mijlocul’) s-a ajuns la pur locativ: *preimimu Dzeu meserearea ta* ***pre mijloc de oamerii tăi*** PS – *Priimim, Zeu, meserearea ta* ***pre mijloc de oamenii tăi*** CP (= ps. XLVII, 10; sl. ***po*** *srĕdĕ ljudii tvoich*).

3.1.2.2. Sensuri derivate de la perlativ

3.1.2.2.1. Instrument, **mijloc.** Sensul abstract nelocal ‘mijloc, mediere’ exista și în latină pentru *per* (vezi mai sus, **1.1.**) și se păstrează în româna veche: ***Pre aceaia*** *înțeleageți Duhul Zeului Cod. Br. –* ***Pre aceaia*** *vreți înțeleage Duhul Zeului* C. *Ap.* (= I Ioan IV, 2; sl. ***o sem*** *razumĕete*...). În această categorie intră și structurile de tipul ‘a cumpăra <u>pe</u>’ (în care *pre* este urmat de un nominal care exprimă un preț).

3.1.2.2.2. Mod, conformitate. Tipul românesc actual (*a face*) ***pe*** *voie* este atestat încă din româna veche și poate fi considerat ca derivat din perlativ: *că oarece ceare-vremu* ***pre voia lui*** *Cod. Br. – că vare ce vrem ceare* ***pre voia lui*** *asculta-va*

[11] În statisticile pe care le-am făcut pentru a stabili frecvența relativă a tipurilor de întrebuințare a lui *pre* în traducerile biblice pe care am lucrat, nu am luat în calcul combinările frecvente: *pre + în* (> *pren* / *prin*), *pre + între* (> *prentre* / *printre*) și *pre + întru* (> *prentru* / *printru*).

noi C. *Ap.* (= I Ioan V, 14: *ὅτι ἐάν τι αἰτώμεθα* ***κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ****, ἀκούει ἡμῶν*; sl. ***po*** *voli ego*).

3.1.2.2.3. Invocările. Durabilă istoric în română este și folosirea lui *pre* în invocări (în care numele precedat de *pre* este numele ființei invocate). În traducerile biblice vechi românești, acest tip este reprezentat predominant de formula *pre Dzeu* (*Zeu*). În *Spunerea* la Epistola sobornicească a lui Iacob (care este o introducere explicativă obișnuită în traducerile vechi românești din Noul Testament), această formulă apare atât în *Codicele Bratul*, cât și în *Apostolul* lui Coresi: ***Pre Zeu****, însuș Iacov aceasta scrie fietoriloru den doaosprezeace semențe fiind în sămănătură Cod. Br.* – ***Pre Zeu****, însuși Iacov aceastea scrise celor doaosprăzeace neamure* C. *Ap.* Ea lipsește din Codicele Voronețean: *însuși Iacovu aceastea scrie celora ce săntu din doaosprădzeace neamure semărați*.

3.1.2.3. Folosirile „de tranziție”. Tipul care a permis trecerea de la sensul etimologic (perlativ) la cel de ‘suprapunere’, cu care s-a fixat *p*(*r*)*e* în română, sunt cele care, deși explicabile prin perlativ, pot fi decodate și ca exprimând sensul locativ, cu marca suplimentară ‘suprapunere’.

3.1.2.3.1. Cea mai emblematică realizare a acestui tip de folosire o constituie grupurile formate din *pre* cu nume de căi (vezi mai sus, **1.2.** și **2.**), în care evenimentul este plasat pe o suprafață străbătută de o mișcare concomitentă:

E Varna[va] *luo elu, duse-lu cătră apostoli și spuse lor cumu* ***pre cale*** *și văzut-au Domnul și cum grăi Cod. Br.* – *E Varnava priimi el și-l aduse cătră apostoli și spuse lor cum* ***pre cale*** *văzu Domnul și cum grăi lui* C. *Ap.* (= FA IX, 27: *Βαρνάβας δὲ ἐπιλαβόμενος αὐτὸν ἤγαγε πρὸς τοὺς ἀποστόλους, καὶ διηγήσατο αὐτοῖς πῶς* ***ἐν τῇ ὁδῷ*** *εἶδε τὸν Κύριον*; sl. ***na*** *pǫti*).

3.1.2.3.2. Apropiate de tipul ‘parcurgere’ + ‘suprapunere’ sunt structurile în care este exprimată cuprinderea unei întregi suprafețe[12]; în astfel de cazuri, versiunea slavă are prepoziția *po*, nu *na*[13]. Exemplele de acest tip sunt puține și ar putea fi considerate inovații independente în fiecare versiune: ex. *frănge capetele* ***pre pămăntu*** *a mulți* PS – *frânge capetele* ***pre pămănt*** *a mulți* (= ps. CIX, 6: *συνθλάσει*

[12] Folosirea lui *pre* perlativ pentru acoperirea unei *întregi sup*rafețe apare și în „compusul” *pre-spre* (deocamdată neinclus în statisticile noastre): ex. *Tu singur*(*u*) *de sus* ***prespre tot pămăntul*** PS; la fel în CP (= ps. LXXXII, 19: *σὺ μόνος Ὕψιστος* ***ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν***; sl. ***po*** *vŭsei zemli*).

[13] Pentru echivalarea sl. *po* cu perlativul sunt relevante traducerile în care româna are *prin*: *prămăideaște* ***prin codri*** *ca pasărea* PS – *lăcuiaște* ***pren codri*** *ca pasărea* CP – *Premăndeaște* ***pre codru*** *ca o pasere* PH (= ps. X, 1: *μεταναστεύου* ***ἐπὶ τὰ ὄρη*** *ὡς στρουθίον* ‘mută-te în munți, ca o vrăbiuță’; sl. ***po*** *gorěmĭ*).

Pe de altă parte, unele situații în care este folosit *pre* cu sens de ‘suprapunere’ (fenomen *atipic* pentru acest stadiu) se pot explica prin traducerea „automată” a lui *po* din originalul slav: ex. *încinge armele tale* ***pre coafsa ta****, silnice* PS – *încinge armele tale* ***pre coapsa ta****, silnice* CP (= ps. XLIV, 4: *περίζωσαι τὴν ῥομφαίαν σου* ***ἐπὶ τὸν μηρόν σου****, δυνατέ*; sl. ***po*** *bedrě tvoei*).

κεφαλὰς ***ἐπὶ γῆς*** *πολλῶν*; sl. CP ***po*** *zemli*); *De noapte mănecă duhul mieu cătră tine Dumnezeu, derepce lumină zicerile tale* ***pre pământ*** CP; la fel în PS (Isaia XXVI, 9: *ἐκ νυκτὸς ὀρθρίζει τὸ πνεῦμα μου πρός σε, ὁ Θεός, διότι φῶς τὰ προστάγματά σου* ***ἐπὶ τῆς γῆς***; sl. ***po*** *zemli*).

Ca o sinteză a sistemului prepozițional descris în paragrafele precedente, am prezentat, în tabelul de mai jos, datele numerice care arată concordanțele între versiunile românești din secolul al XVI-lea ale *Faptelor Apostolilor*:

Tabelul 1

valori / tipuri de construcții	***spre* în toate textele păstrate (cel puțin două)**	***pre* în toate textele păstrate (cel puțin două)**
Suprapunere, Locativ (fără mișcare)	18	0
Suprapunere + mișcare (cu atingerea țintei)	51	0
cu *uerba inspectionis*	16	0
Adversitate	5	0
cu *uerba exspectationis*	36	0
Scop, Tendință, Consecință	11	0
aparent Direcție „pură”	1	0
Temporal	0	0
Perlativ cu P, Adv (exceptând *prin, printre*)	0	3
Perlativ cu nume (*cale* etc)	0	4
combinare cu subst. *mijloc*	0	2
Instrument	0	1
Mod, Conformitate	0	2
în *invocări*	0	3
Plasarea pe o cale a unei mișcări	0	1
Cuprindere totală a unei suprafețe	0	0

În tabelul 2 se pot vedea datele numerice ale cazurilor de discordanță între versiunile cercetate, în condițiile în care cel puțin o două versiuni au fie *pre*, fie *spre*:

Tabelul 2

valori / tipuri de construcții	***spre* în *Cod. Br.* – *pre* în C. *Ap.***	***spre* în CV și C. *Ap.* – *pre* în *Cod. Br.***	***spre în* CV – *pre* în *Cod. Br.* – altă trad. în C. *Ap.***
Suprapunere, Locativ (fără mișcare)	2		1
Suprapunere + mișcare (cu atingerea țintei)		1	1
cu *uerba inspectionis*			
Adversitate		1	1
cu *uerba exspectationis*			
Scop, Tendință, Consecință			
aparent Direcție „pură”			
Temporal			
Perlativ cu nume (*cale* etc)	3		
Plasarea pe o cale a unei mișcări	1		
sensul ‘despre’			1

Tabelele 3 și 4 cuprind datele pentru situațiile în care o singură versiune are *spre*, pe când celelalte două prezintă alte soluții de traducere:

Tabelul 3

valori / tipuri de construcții	***spre* în *Cod. Br.* – altă trad. în C. *Ap.* (și CV)**	***spre* în C. *Ap.* – altă trad. în *Cod. Br.***	***spre* în CV – altă trad. în C. *Ap.* și *Cod. Br.***	***spre* în CV – altă trad. în C. *Ap.* – lacună în *Cod. Br.***
Suprapunere, Locativ (fără mișcare)	3	1		3
Suprapunere + mișcare	15			1
cu *uerba inspectionis*	3			
Adversitate		3		
cu *uerba exspectationis*				1
Scop, Tendință, Consecință	9	7		1
Temporal	4	1		
Complement al prețului	1			
Obiect direct	**2**	**2**		
prefixul sl. *na-* tradus greșit prin prepoziție	2	1	1	

Tabelul 4

valori/tipuri de construcții	***pre* în *Cod. Br.* – altă trad. în C. *Ap.* (și CV)**	***pre* în C. *Ap.* – altă trad. în *Cod. Br.***	***pre* în CV – altă trad. în *Cod. Br.* (și C. *Ap.*)**	***pre* în CV și C. *Ap.* – altă trad. în *Cod. Br.***
Suprapunere, Locativ (fără mișcare)	3			
Plasarea pe o cale a unei mișcări			1	
Perlativ cu P, Adv (exclus *prin*)	4	5	2	
Perlativ cu nume (*cale* etc.)	4	6	1	1
cu subst. *mijloc*	1			
Instrument, mijloc		4		
Mod, Conformitate	3	4	1	
în invocări	16	4	1	
Obiect direct	**13**	**4**		

În tabelele următoare sunt sintetizate datele privind întrebuințările prepozițiilor *pre* și *spre* în versiunile bazate pe aceeași traducere primară a *Psaltirii*.

Tabelul 5

Concordanțe între versiunile *Psaltirii* (PS și psaltirile coresiene)

valori / tipuri de construcții	***spre* în PS și CP**	***pre* în PS și CP**
Suprapunere, Locativ (fără mișcare)	**40**	**2**
Suprapunere + mișcare (cu atingerea țintei)	**99**	0
cu *uerba inspectionis*	26	0
Adversitate	60	**1**
cu *uerba exspectationis*	29	0
Scop, Consecință, Tendință (inclusiv cu ‘a râvni’, ‘gata’ etc.)	11	0
aparent Direcție „pură” (sau împotrivire?)	1	0
Orientare (dezvoltare din structurile cu *uerba inspectionis*)	2	0
Temporal	2	0
Perlativ cu P, Adv (exceptând *prin*)	0	5
Perlativ cu nume (*cale* etc., sau după *trece*)	0	11
combinare cu subst. *mijloc*	0	26
Instrument	0	0
Mod, Conformitate	0	0
în jurăminte	0	0
Plasarea pe o cale a unei mișcări	0	0
Cuprindere totală a unei suprafețe	0	3

Tabelul 6

Discordanțe în folosirea prepozițiilor *pre* și *spre* în psaltiri

valori / tipuri de construcții	***pre* în PS – *spre* în CP**	***spre* în PS – *pre* în CP**
Suprapunere, Locativ (fără mișcare)	**4**	**1**
Suprapunere + mișcare (cu atingerea țintei)	**2**	**2**
cu *uerba inspectionis*		1
Adversitate		1
cu *uerba exspectationis*		1
combinare cu subst. *mijloc*	1	

Tabelul 7

Alternative la folosirea lui *pre*

valori / tipuri de construcții	***pre* în PS – altă traducere în CP**	***pre* în CP – altă traducere în PS**
Adversitate	1	1
aparent Direcție „pură” (dar posibilă interpretare ca suprapunere, deoarece textul slav are *na* ‘pe’)	2	
Obiect direct	**1**	
combinare cu subst. *mijloc*	1	

Tabelul 8

Alternative la folosirea lui *spre*

valori / tipuri de construcții	***spre* în PS – altă traducere în CP**	***spre* în CP – altă traducere în PS**	***spre* în CP_2 – alte traduceri[14] în PS, CP și CP_1**
cu *uerba inspectionis*	1		
cu *uerba exspectationis*	5	3	1
aparent Direcție „pură”		1	
Suprapunere			2
Scop			1

La discordanțele sintetizate în tabelele 6–8 se adaugă puținele cazuri în care *spre* „comută” cu *prespre* (vezi și mai sus, **3.1.2.3.2.**): *Că Zeu mare e Domnul și împărat mare* ***spre tot pământul*** CP – *Că Dzeu mare Domnul și împăratu maire* ***prespre tot pământul***. PS (= ps. XCIV, 3: *ὅτι Θεὸς μέγας Κύριος καὶ Βασιλεὺς μέγας* ***ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν***; sl. ***po*** *vŭsei zemli*); *Și înțelege-vor că tu ești Domnu Dzeu unul, și slăvit în toate și* ***spre toată lume*** PS – *... și slăvit în toate și* ***prespre toată lumea*** CP (= Daniel III, 45; sl. ***po*** *vŭse i vŭsech*).

3.2. Stadiul II: variația liberă între *spre* și *pre*. Într-o etapă istorică mai avansată (nu neapărat cronologic – decalajul istoric dintre textele caracterizate prin sistemul descris sub **3.1.** și cele care prezintă variația liberă este neglijabil[15]), *spre* devine substituibil cu *pre* (cu o excepție, care este firească: în combinație cu perlativul[16] nu apare decât *spre* – cu alte cuvinte, nu avem decât compusul *pre spre*, niciodată **pre pre*).

Această variație are *întotdeauna* forma unei *substituiri într-un singur sens*: fenomenul substituirii lui *pre* etimologic (cu sensurile lat. *per*) prin *spre* nu se întâlnește niciodată.

Dintre cazurile de substituire a lui *spre* primar prin *pre*, cel care pare a se fi generalizat mai devreme este acela al mărcii de obiect direct – ceea ce se explică prin

[14] Cele trei tipuri pe care le-am inclus în tabel sunt structuri din CP_2 date în aparatul critic al ediției CP (vezi la *Surse*): Suprapunere: *Domnul împărăți-se să se mănie oamenii, cel ce șade* ***spre heruvimi*** CP_2 – *Domnul împărăți-se să se mănie oamenii, ce șezu* ***în heruvimi*** CP – *ce șede* ***în hiruvimu*** PS (= ps. XCVIII, 1: *Ο Κυριος ἐβασίλευσεν, ὀργιζέσθωσαν λαοί· ὁ καθήμενος* ***ἐπὶ τῶν Χερουβίμ***; sl. ***na*** *cheruvimĕch*); *jude* ***spre toată strânsura sa*** CP_2 – *jude* ***în tot adunatul său*** CP – *giudeț* ***în totu adunatul său*** PS (= ps. CIV, 21; în sl. cu dativ: *vŭsemu stęžaniju svoemu*); sintagme cu *uerba exspectationis*: ***spre cuvintele tale*** *upovăiiu* CP_2 – ***în cuvintele tale*** *upovăiiu* CP – ***în covintele tale*** *upăvăiiu* PS (= ps. CXVIII, 114); Scop: *ieși-va omul* ***spre lucrul său și spre lucrarea sa*** *până seara* CP_2 – *Ieși omul* ***în lucrul său și în lucrul său*** *până seara* CP; *în* și în PS (= ps. CIII, 23; sl. ***na*** *dĕlo svoe*).

[15] Sistemul descris sub **3.1.** aparține unei epoci pentru care nu avem mărturii *directe* – epoca în care trebuie să fi fost elaborate traducerile-prototip aflate la baza versiunilor de *Psaltire* și *Apostol* la care ne-am referit în această secțiune.

[16] De la un moment încolo, combinarea *prespre* a devenit opacă, ceea ce explică apariția variantelor *prespe, pespre* – la care se adaugă problematicul *prest*(*r*)*e*, în privința căruia nu putem fi pe deplin siguri dacă este o variantă la care s-a ajuns prin modificările fonetice suferite de *prespre* sau alt cuvânt (vezi nota 5) care, prin deformări fonetice, să fi ajuns confundabil cu rezultatele evoluției lui *prespre*.

pierderea legăturii semantice cu folosirea locativă. Acest stadiu este atins deja în secolul al XVI-lea (în măsura în care se întâlnesc exemple de obiect direct prepoziţional[17] în textele din această epocă).

Pentru descrierea sistemului variaţiei libere am folosit trei texte: *Psaltirea Hurmuzaki* (c.1500), *Tetraevanghelul* lui Coresi (1560–1561; sondaj pe *Evanghelia* după Matei) şi *Palia* de la Orăştie (1582; sondaj pe *Bitiia* [= Geneza]).

3.2.1. Valori prepoziţionale

3.2.1.1. Valori prepoziţionale definite în sistemul primar. În această categorie includem tipurile de structuri (şi tipurile de valori semantice exprimate prin acestea) care apar deja bine definite în sistemul primar al distincţiei funcţionale între *pre* şi *spre*.

3.2.1.1.1. Variaţii în exprimarea Suprapunerii. În exemplele de mai jos se poate observa *coocurenţa* prepoziţiilor *pre* şi *spre* în contexte în care proprie ar fi utilizarea lui *spre*: *şi sui* ***spre heruvimi*** *şi zbură*; *zbură* ***pre arepile vântului*** PH[18]; *Şi zise Domnezeu: să facem omul pre chipul ce să fie aseamine noo, ce să domnească* ***pre peştii mării*** *şi dobitocului, pasirilor ceriului şi jivinilor şi a tot pământului şi* ***spre toţi viermii ce se trag pre pământ*** PO (Gen. I, 26); *Şi da-voiu ţie cheaia împărăţiei ceriului şi ce veri lega* ***pre pământ*** *fie legat în ceriure şi ce veri dezlega* ***spre pământ*** *să fie dezlegat în ceriure* CT 35^{r}; *răsturnă piatra* ***de spre uşa*** *mormântului şi şedea* ***spri-nsa*** CT 65^{v}-66^{r}; *dezbrăcară* ***de pre el*** *mohorăta şi îmbrăcară el în veşmintele lui* CT 63^{v}.

Sensul special ‘acoperire totală a unei suprafeţe’ este exprimat, ca şi în stadiul I (vezi mai sus, **3.1.1.1.** şi nota 8), atât prin *pre*, cât şi prin *prespre*; este posibil ca şi această folosire să constituie un caz de „coincidenţă” între perlativ şi suprapunere, care a putut facilita confuzia *spre-pre*:

– ps. VIII, 10: *Doamne, Domnulu nostru, că e ciudat numele tău* ***pre tot pământul*** PH – ***prespre*** *tot pământul* PS;

– ps. XLIV, 17: *punre-i-veri giudeaţe* ***prespre tot pământulu*** PH – *prespre* în PS (sl. ***po*** *vŭsei zemli*);

– Gen. XI, 9: *de icea pre ei răsfiră* ***prespre tot pământul*** PO – Gen. XI, 8: *Şi derept aceaia răsfiră Domnul de acolo pre ei* ***pre tot pământul*** PO.

3.2.1.1.2. Variaţii în construcţii cu verbe de percepţie (*uerba inspectionis*). În două pasaje diferite din PO se poate vedea, alături de folosirea proprie a lui *spre* (*Atunce căută Domnul* ***spre pământ*** Gen. VI, 12), introducerea lui *pre* în această poziţie (*Şi caută Domnul cu milă* ***pre Avel*** *şi* ***pre darurele lui*** Gen. IV, 3).

[17] Cf. Densusianu 1938 [1975]: 694 ş.u.

[18] Context care avea *spre* consecvent în PS: *Sui* ***spre*** *heruvimi şi zbură; zbură* ***spre*** *arepile vântului* (= ps. XVII, 11).

3.2.1.1.3. Variații în construcții care exprimă Adversitatea. Sensul Adversitate este exprimat corect în *Scula-se-vor limbi* ***spre limbi*** *și împărați* ***spre împărați*** CT 52ʳ –, dar, pe lângă fluctuația din *giudeațele adunrară-se depreunră* ***pre Domnul*** *și* ***spre Hristosulu lui*** PH (ps. II, 2), există contexte care au numai *pre*[19]: *cum așa vărtos te ațițași* ***pre mine****, în aleanu-mi*? PO (Gen. XXXI, 36); *ce e* ***pre duh*** *hulă nu se va ierta oamenilor* CT 24ᵛ.

3.2.1.1.4. Variații în structuri cu *uerba exspectationis*. În PH se întâlnește construcția „corectă” cu *spre*: *Și se veseliră toți câți upovăiră* ***spre tinre*** (ps. V, 13) alături de un grup cu *pre* după același verb: *Iară eu* ***pre milostea ta*** *upovăiiu* (ps. XII, 6). În CT, pentru verbul *a upovăi* ‘a nădăjdui’ nu mai găsim decât construcție cu *pre*: *Și* ***pre numele lui*** *limbile upovăiră* 24ʳ.

3.2.1.1.5. Variații în exprimarea Scopului și a Tendinței. Și la Coresi, și în PO se întâlnesc valori (practic) identice exprimate alternativ prin *spre* (propriu) și *pre* (impropriu): *vor osândi el* ***spre moarte*** CT 42ᵛ – dar *N-am venit amu a chema derepții, ce păcătoșii* ***pre pocăință*** CT 71ᵛ; *Și Domnedzeu dzise: iaca am dat voao toată iarba ce face sământă spre pământ și toți pomii ce au în sine sământă de fealul lui, cum să fie voao* ***spre mâncare*** PO Gen. I, 29 – dar în versetul următor: *ca să aibă* ***pre mâncare***.

3.2.1.2. Valori prepoziționale neatestate în sistemul primar. Unele particularizări ale folosirii celor două prepoziții de care ne ocupăm în această cercetare (în cele mai multe cazuri, valori derivate din sensul etimologic al lui *spre* – și în măsură mult mai mică valori ce corespund sensului etimologic al lui *pre*) nu sunt atestate în textele examinate pentru sistemul primar, etimologic (vezi **3.1.**).

3.2.1.2.1. Sensul ‘în văzul’ poate fi raportat și la locativ, dar în același timp poate fi asociat construcțiilor cu *uerba inspectionis* (vezi **3.1.1.3.1.**); se vede într-o construcție din PO în care este folosit *pre* în locul propriului *spre*, căruia îi aparține acest sens: *muri* ***pre vedearea a toți frații***lor (Gen. XXV, 18).

3.2.1.2.2. Raportabile la Adversitate (vezi **3.1.1.3.2.**) sunt grupurile prepoziționale în care numele desemnează persoana afectată de o acțiune; sensul este al prepoziției *spre*, iar în locul unui *uerbum inflictionis* poate fi folosit generalul *a face*. În exemplul următor din PO se vede din nou *pre* folosit cu această valoare în locul lui *spre*: *Și amândoi, Avraam și Sara, bătrăni era și cu zile, în atăta cum nu se feace* ***pre Sara*** *ce se fac* ***pre muieri*** (Gen. XVIII, 11).

3.2.1.2.3. Printre sensurile legate de atingerea unei Ținte (vezi **3.1.1.3.**) se pot socoti construcțiile în care Ținta este văzută ca un prag (care, prin aceasta, sunt

[19] Am înregistrat chiar și un exemplu de folosire a lui *prespre* în această poziție: *Cine nu e cu mine* ***prespre mine*** *e* CT 24ᵛ (Mat. XII, 30).

raportabile și la ‘suprapunere’): avem un exemplu cu *pre* în locul propriului *spre* în introducerea *Paliei* de la Orăștie: *cum sosiră **pre acea de** să vândură căte 30 de jidovi într-un ban jidovesc* – urmat de unul de același tip în textul propriu-zis: *Așa adună Iosif fără măsură multă pâine, ca și năsipul mării **pre atăta cum** de-a numărarea stătură, că nu-l putea număra* (Gen. XLI, 49).

3.2.1.2.4. De sensul etimologic al lui *spre* se leagă diversele construcții în care prepoziția are sensul special ‘despre, referitor la’ (cu verbe însemnând ‘a(-și) aminti’, ‘a uita’, ‘a afla’, ‘a vorbi’, ‘ a întreba’ etc.); uneori, sensul poate fi încadrat și la Finalitate, ca în: ***pre moartea lui** se sfătuiia* PO Gen. XXXVII, 18. Cel mai adesea, *spre* apare înlocuit de *pre*: *în tălcovanie lu sfânt Ion Zlatoust **pre Bitie*** PO (introducere); *ei adin eișe mirară-se **pre aceasta*** PO Gen. XLIII, 33. Chiar și în combinație cu *de* – adică în ceea ce s-a sudat ca o prepoziție aparte, *despre*[20] – se poate ajunge la substituirea lui *spre* prin *pre*: *Ce tu te pomenește **de spre mine*** PO Gen. XL, 14 – dar: *să pomenesc **de pre legătura mea de vecie*** PO Gen. IX, 16.

De cele mai multe ori, secvența *de spre* (în care *spre* poate comuta cu *pre*) are însă în româna veche un sens ablativ abstract (desemnând Sursa unui transfer) și particularitatea combinării cu verbe al căror sens este ‘a cere’, ‘a lua’: *Ce ți se pare, Simone, împărații pământului **de spre cine** iau dajde sau bir?* CT 37[r] – dar: *Răspunse lor Ruven și dzise: însă au nu dziș voao aceasta dzicând: să nu cădem în greșale derept cest poroboc, ce voi nu vrut să ascultați, iaca amu acmu vor ceare sângele lui **de pre noi*** PO Gen. XLII, 22. În construcții cu *uerba nominationis*, grupurile cu *de spre* arată sursa numelui: *blagoslovească pre acești feciori cum să se chiiame **de spre numele mieu și de spre numele tătâni-mieu**, a lu Avraam și a lu Isac* PO Gen. XLVIII, 16 – dar: *Și numele feciorilor lui Izmail ceaste-s, **de pre carii** rudele lui chiamă-se* PO Gen. XXV, 13.

3.2.1.2.5. Sensuri temporale. În expresii cu sensul ‘în (pentru) toate generațiile’, valoarea de bază este aceea de acoperire totală a unei suprafețe (sau de străbatere până la capăt), deci o valoare proprie lui *spre*. Cu toate acestea, exemplele care ilustrează acest tip arată o substituire generalizată a lui *spre* prin *pre*:

> *și se lăcuiască cu soarele și mainte de lunra **pre sămănța semințelor*** PH (ps. LXXI, 5: *καὶ συμπαραμενεῖ τῷ ἡλίῳ καὶ πρὸ τῆς σελήνης **γενεὰς γενεῶν***; în textul slav din CP *roda rodovĭ*) – *gintul de gintu* PS (modern: „din neam în neam”); *satele lor **pre sămănța sămănțelor** măriră* PH (ps. XLVIII, 12: *σκηνώματα αὐτῶν **εἰς γενεὰν καὶ γενεάν***; în textul slav din CP *vŭ rod i rodĭ*) – *fsatele lor în gintu și gintu* PS / *satele lor în rudă și rudă* CP (modern: „din neam în neam”); *Doamne, amistuitoriulu fost-ai noo **pre gintul gintului*** PH (ps. LXXXIX, 1: *καταφυγὴ ἐγενήθης ἡμῖν **ἐν γενεᾷ καὶ γενεᾷ***; în textul slav

[20] Prima atestare a lui *despre* cu sensul modern se găsește în *Cazania* I coresiană (1567–1568; vezi DELR *s.v.*): *Așa zice și **despre Lazar**, fratele Marteei (Ioan, 39) când era mort: „Lazar, soțul nostru, doarme”* CC_1 130[v].

din CP *vŭ rodĭ i rodĭ*) – *în gintu și în gintu* PS; *Sfatul Domnului prealăcuiaște în vecie, cugetele înrimiei lui* ***pre săm‹ă›nța sămănțeei*** PH (ps. XXXII, 11: *εἰς γενεὰν καὶ γενεάν*; sl. *vŭ rod i rodĭ*) – *în rudă și în rudă* CP.

3.2.1.2.6. Complement al rezultatului. În trei exemple, *pre* introduce complementul care arată obiectul rezultat din eveniment, cu verbele *a împărți*, *a despărți* și *a crește*: *Iacob iară tare se spămăntă și tare tremura și despărți oamenii carii cu el era și oile, boii și cămilele* ***pre doao gloate*** PO Gen. XXXII, 7. Rezultatul fiind o evoluție firească a Țintei, acest sens poate fi inclus în fasciculul semantic propriu lui *spre*[21]. Prepoziția folosită în mod obișnuit pentru acest sens este *în*.

3.2.1.2.7. Atunci când sensurile exprimate de grupurile prepoziționale țin de sensurile etimologice ale lui *pre*, nu avem exemple de substituire prin *spre* – fie că e vorba de exprimarea prețului (a obiectul oferit în schimb), deci de o relație de mediere: *așijderea tot ce-au născut în casele voastre din striini care nu-s den sămănța voastră,* ***pre bani*** *cumpărați* PO Gen. XVII, 13, fie că e vorba de instrument / mijloc: *în care Moisi scrie de iznoavă toate legile și poruncile ce au fost dat și poruncit Domnedzeu* ***pre Moisi*** *părinților a fiilor lu Israil* PO Introducere 5.

3.2.2. Valori nonprepoziționale. Cazul special al obiectului direct. Ceea ce a devenit în română marcatorul obiectului direct „personal” este prepoziția *spre* cu sensul său etimologic, ʻasupraʼ (vezi Pușcariu 1921–1922). În etapa extinderii acestei marcări (începând din ultimele decenii ale secolului al XVI-lea), variația între *spre* și *pre* se întâlnește și în această poziție – deși este destul de ușor de observat că ritmul substituirii lui *spre* prin *pre* a fost a fost destul de rapid.

Alternanțe în marcarea obiectului direct (fie prin *spre*, fie prin *pre*) se întâlnesc deja în textele prezentate ca ilustrative pentru sistemul etimologic (vezi mai sus, **3.1.**). Este remarcabil faptul că ocurențele mărcii de obiect direct sunt foarte rare și nu au fost întâlnite în cazurile de concordanță între versiunile cu același prototip – vezi tabelele 3, 4 și 7 de mai sus (tabelele 1, 2 și 5, care prezintă cazurile de concordanță, nu au *niciun caz* de obiect direct). Se poate așadar presupune că prototipurile comune pierdute ale traducerilor reflectau un stadiu de limbă în care marca prepozițională de obiect direct încă nu exista; introducerea ei sporadică trebuie explicată prin intervenția copiștilor, care vor fi simțit o nevoie de clarificare a structurilor în principiu ambigue, precum *E Zeulu și* ***spre Domnul*** *rrădică Cod. Br.* (I Cor. VI, 14). În total, *spre* este folosit de 4 ori (de două ori în *Cod. Br.* și la fel în *Apostolul* coresian) pentru a marca obiectul direct personal – în timp ce prepoziția care avea să iasă biruitoare în această concurență, *pre*, este folosită de 29 de ori (21 de ocurențe în *Cod. Br.*, 7 în C. *Ap*. și

[21] În acest sens este relevantă folosirea unor prepoziții marcate pentru Țintă, în limbile care disting Ținta de Loc: engl. *into*, lat. *in* + acuzativul, gr. *εἰς* + acuzativul; de altfel, în textul maghiar după care a fost tradusă *Palia* de la Orăștie (reprodus în ediția PO, vezi *Surse*), formele folosite sunt: sublativul (adică ʻpeʼ + Țintă) în Gen. II, 10; illativul (adică ʻînʼ+ Țintă) în Gen. XXXII, 7; translativul (caz dedicat rezultatului) în Gen. XXXII, 10.

una în PS)[22]. Sunt 22 de cazuri în care diferența dintre copii rezidă într-un contrast între structura originară cu obiect direct nemarcat și una cu marcare – de exemplu, pentru pasajul din I Cor. VI,14 (*ὁ δὲ Θεὸς καὶ* ***τὸν Κύριον*** *ἤγειρε καὶ* ***ἡμᾶς*** *ἐξεγερεῖ διὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ*), *Cod. Br.* are marcare prin *spre* pe unul dintre obiectele directe (*E Zeulu și* ***spre Domnul*** *rrădică și* ***noi*** *acela rădica-va cu tăria sa*), în timp ce *Apostolul* coresian nu are morfem de origine prepozițională nici înaintea primului obiect direct, nici înaintea celui de-al doilea (*Iară Domnulu l-au deșteptat* ***Hristos și noi*** *ne va deștepta cu putearea lui*). Mai există două exemple în care una dintre versiuni (în speță cea coresiană, C. *Ap.*) are obiect direct marcat prin *pre*, iar cealaltă (*Cod. Br.*) are o altă prepoziție sau un alt caz: *să pusă* ***pre sine*** *viu, după chinurile sale, întru multe seamne* C. *Ap. – și puse* ***de sineș*** *viu, după chinul său, întru multe seamne Cod. Br.* (FA I, 3); *Și cu nușii mânca și-i învăța* ***pre-nșii*** C. *Ap. – Și cu nuși mâncându zicea* ***lor*** *Cod. Br.* (FA I, 4); pentru alte opt exemple (toate din *Cod. Br.*) nu există termen de comparație, deoarece pasajele respective nu au corespondente în celelalte versiuni românești contemporane.

În textele pe care le-am examinat ca reprezentative pentru etapa variației libere între *pre* și *spre* este practic generalizat *pre* ca marcator al obiectului direct; singura excepție pe care am putut-o repera este în PO (Gen. XXXII, 28): *că* ***spre Domnezeu*** *ai învins, cu cât mai tare învince-veri oamenii* (este vorba de explicarea / justificarea modificării numelui patriarhului Iacob în *Israel – Izdrail* în multe texte vechi românești).

În tabelele următoare sunt sintetizate datele folosirii prepozițiilor *pre* și *spre* în etapa variației libere între ele.

Tabelul 9

Variația liberă *pre* / *spre* în *Psaltirea Hurmuzaki*

Sensuri etimologice ale lui *spre*	***spre***	***pre***	***pre spre***
Suprapunere (+/– mișcare; inclusiv figurat)	8	158	1
cu *uerba inspectionis*	0	27	
Adversitate, *uerba aduersitatis*	2	59	
cu *uerba exspectationis*	4	70	
Scop, Tendință, Beneficiar (complemente pentru cuvinte cu sensurile ‘a râvni’, ‘gata’, ‘a vâna’, ‘a fi înțelegător’ etc.)	0	13	
marcator al obiectului direct	0	1	
Cuprindere totală a unei suprafețe	0	2	8
Temporal în expr. *pre sămănța semințelor*	0	11	
sensuri etimologice ale lui *pre* (nu admit variație)	*spre*	*pre*	
Perlativ (cu nume, P, Adv, *pre mijloc*)	0	12	
Instrument	0	45	
Mod, Conformitate	0	4	

[22] În tabelele 1–4 nu au fost trecute cazurile în care comparația s-a făcut doar pe două texte (C. *Ap.* și *Apostolul Iorga*) și nici cazurile pentru care nu există versiuni paralele ale textului (pasajele respective nu se găsesc în toate versiunile românești de *Apostol* ale acestei perioade).

Tabelul 10

Variația liberă *pre* / *spre* în CT și PO

Valori	**CT (Evanghelia după Matei)**		**PO (*Geneza*)**	
	spre	***pre***	***spre***	***pre***
Suprapunere (+/– mișcare; inclusiv figurat)	**49**	28	52	176
cu *uerba inspectionis*	2	1	1	7
expresia cu sensul ʻîn văzul'	0	0	0	2
Adversitate	3	14	6	12
cu *uerba inflictionis*	0	0	0	9
Scop, Tendință, Beneficiar, *uerba exspectationis*	**7**	4	3	35
complement al rezultatului (obiectul în care se transformă ceva)	0	0	0	3
marcator al obiectului direct	0	9	1	**368**
ʻdespre': precedat de *de*, cu 3 excepții (toate cu *pre*)	0	0	*de* + 6	*de* + 3 + 15
de + (*s*)*pre* ablativ abstract (cu ʻa cere', ʻa lua', sursă)	1	1	2	2
Direcție fără atingerea unei ținte (cu *d*(*e*)*reapta*, *stânga*, puncte cardinale)	1	0	0	2
Perlativ (inclusiv cu *trece* și *pre mijloc de*)	0	25	0	24
Instrument, mijloc	0	2	0	6
Mod, Conformitate	0	0	0	7
în jurăminte	0	6	0	4
Preț, obiect oferit în schimb	0	2	0	5
Cuprindere totală a unei suprafețe	*prespre*: 4		*prespre*: 4	
Suprapunere + străbatere (cu *se trage*, *cure* etc.)	0	0	2	6

Tabelul 11

Variația liberă *pre*/*spre* în *Evanghelia slavo-română de la Sibiu* (1551–1553)

Valori	***pre***	***spre***
Suprapunere (+/– mișcare; inclusiv figurat)	26	40
cu *uerba inspectionis*	1	1
cu *uerba aduersitatis*	10	9
cu *uerba exspectationis*	1	1
Scop, Tendință, Beneficiar	4	0
marcator al obiectului direct	0	82
de + (*s*)*pre* complement ablativ (ʻa separa de')	1	0

3.3. Stadiul III. Începutul rediferențierii *spre* / *pre* și apropierea lui *spre* de *către*. Începând din secolul al XVII-lea (practic prefigurat de la sfârșitul secolului al XVI-lea, judecând după ceea ce se poate observa în documente) se conturează destul de net câteva tendințe către încadrarea prepozițiilor *pre* și *spre* într-un sistem de întrebuințări și de valori apropiat de cel caracteristic pentru româna actuală. Pe de o parte, *pre* tinde să se generalizeze pentru sensul ʻsuprapunere' – cu menținerea lui

spre ca variantă[23], în folosirile bazate pe Direcție, nespațiale sau cu o componentă nespațială (Adversitate, predicate de Tendință, Scop); pe de altă parte, *spre* ajunge să predomine sensibil în raport cu *pre* în exprimarea sensului ‘tendință’ / ‘scop’, dobândind treptat un sens de Direcție concretă și ajungând, în cele din urmă, comutabil cu *către* (> *către*).

Cercetarea pe care am făcut-o pentru această fază istorică se bazează pe examinarea exhaustivă a cronografului lui Mihail Moxa (1620), a *Cazaniei* mitropolitului Varlaam (1643) și a două texte din *Cronicari munteni* I: *Istoria Țării Rumânești* a stolnicului Constantin Cantacuzino (1691–1699) și *Letopisețul cantacuzinesc* (1665–1690).

3.3.1. Păstrarea lui *spre* cu sensul ‘suprapunere’. Exemplele de utilizare a lui *spre* cu sensul local concret ‘suprapunere’ se împuținează drastic după 1600; în cele mai multe situații, supraviețuirea acestui tip de întrebuințare se leagă de supraviețuirea unor structuri „împietrite”, cum sunt cele din citatele biblice. Într-un document din Galați, 1570–1571, se întâlnește un astfel de citat (în care se poate observa, în plus, alternarea lui *spre* cu *pre* în același tip de întrebuințare): *Că zice svănta scriptură: Blaže(n) mu(ž), adecă „Ferice de bărbatul ce nu mearge spre sfatul necuraților și pre calea păcătoșilor nu [stă] și* ***spre scaunele pierzătorilor*** *nu șeade”* DÎR 153.

În limba textelor religioase, *spre* exprimând ‘suprapunerea’ în forma ei concretă s-a păstrat mai bine și este atestat până destul de târziu (judecând după exemplele din *Biblia* de la 1688), dar se limitează la grupuri nominale cu câteva substantive (care lasă impresia unui fel de clișee arhaice): *scaun* (grație recurenței sintagmei religioase *scaunul slavei* [lui Dumnezeu]), *pământ* și *mare* (și izolat alte nume geografice de ape): *când va ședea Fiiul omenesc* ***spre scaunul slavei Sale*** NTB 25^{v}; *va ședea* ***spre scaunul slavei Lui*** BB (Matei XXV, 31); *ceru cu rugăciune să nu ploao* ***spre pământ*** NTB 180^{r}; *Despre carele să numească toată gloata în ceriu și* ***spre pământ*** NTB 259^{v}; *Și puse piciorul lui cel derept* ***spre mare****, iară cel stângu* ***spre pământ***. NTB 310^{v}; *Și pune-voiu* ***spre mare*** *mâna lui și* ***spre râuri*** *direapta lui Ps. Bălg.* (ps. LXXXVIII, 26; cf. *Și puniiu* ***spre maire*** *măna lui, și* ***spre riure*** *dereapta lui* în PS).

În rest, sensul ‘suprapunere’ este ilustrat de variantele lui abstracte: *apucă cinstea lui Dumnezeu, de o puse* ***spre el*** Moxa 103; *Că soarele lui strălucește cum* ***spre cei direpți****, așea și* ***spre cei nedirepți****, și ploao cum* ***spre cei buni****, așea și* ***spre cei răi*** Varl. *Caz.* 245 (parafrazare de pasaj biblic).

Adesea păstrarea sensului ‘suprapunere’ este corelată cu trăsătura [adversitate] (vezi mai jos, **3.3.2.**): *ce aruncă urgie* ***spri-nșii*** *cu pizmă* Moxa 101; *s-are veni* ***spre noi*** *și scârbe dintru socotința lui Dumnedzău* Varl. *Caz.* 183.

Felul în care sunt folosite prepozițiile *pre* și *spre* pentru sensul ‘suprapunere’ în textele pe care le-am examinat exhaustiv pentru stadiul III (vezi mai sus, **3.3.**) este sintetizat în tabelul următor.

[23] Cu excepția aproape completă a obiectului direct – pentru a cărui marcare *spre* fusese, în cele mai multe cazuri, substituit de *pre* încă din secolul al XVI-lea.

Tabelul 12

Regresul lui *spre* ca marcă a ʻsuprapunerii’ în stadiul III

Valori	Moxa	Varlaam	CM I
p(r)e (+ /– mișcare; inclusiv figurat, cu dominare sau cu afectare)	**53**	**493**	**84**
spre (+ mișcare (țintă atinsă), obiect deplasat abstract)	1	2	0
+ mișcare (țintă atinsă), citat biblic	0	10	2
+ mișcare, + adversitate, obiect deplasat abstract	2	3	0
+ mișcare, + adversitate, citat biblic	0	2	0
– mișcare	0	0	0
Total *spre*:	**3**	**17**	**2**
excluzând citatele biblice	**3**	**5**	**0**

3.3.2. Caracteristicile exprimării sensului ʻadversitate’. În construcțiile care exprimă Adversitatea, *spre* se păstrează într-o măsură mai mare decât în cele care exprimă Suprapunerea (vezi **3.3.1.**), fiind evident favorizat de existența trăsăturii [mișcare]: *când trecu Amurat cu turcii și <u>purceaseră</u>* ***spre*** *șcheai* Moxa 208; *<u>se sculă</u> Costantin Bărbosul cu oști* ***spre*** *Sichilia* Moxa 162 – dar *<u>sculă-se</u> lupul* ***pre*** *păstoriu* Moxa 168. Atunci când nu există trăsătura [mișcare], alături de folosirea lui *spre*, care este proprie acestei valori (*în vreamea svântului post ne trebuește agiutoriu și armă* ***spre*** *vrăjmașii noștri cei nevădzuți* Varl. *Caz.* 43; *să nu him postit cu <u>mânie</u> și cu <u>vrajbă</u>* ***spre*** *cineva* Varl. *Caz*. 73; *<u>mâniia</u> ce avea* ***spre*** *dânșii Let. Cantac.* 94; *și n-am <u>rădicat</u> sabiia* ***spre craiul leșescu*** *sau* ***spre țeara lui****, să ne chemăm noi vrăjmașii lor.* DÎR 143 [1600, Moldova]; *Iulie, 9, au ieșit Sinan pașa la oaste* ***spre Urumeli*** *și toate tocmealele sânt la mâna lui*. DÎR 185 [1593, Moldova]) se întâlnesc și construcții cu *pre*, uneori în același text în care se păstrează exprimarea etimologică a adversității (*Până poate <u>striga</u> neștine* ***pre*** *tâlhariu* Varl. *Caz.* 207) și în combinații cu *uerba aduersitatis*: *avea Divses <u>vrăjmășie</u>* ***pre*** *Palamid* Moxa 116; *având <u>mânie</u>* ***pre*** *creștini* Varl. *Caz.* 472. Datele din tabelul 13 exprimă destul de elocvent „expansiunea” lui *pre* în domeniul Adversității, în care *spre* etimologic ajunge minoritar.

Tabelul 13

Valori	prepoziție	Moxa	Varlaam	CM I
Mișcare + Adversitate (*a se ridica* / *a se scula, a oști, a trimite, a năvăli, a sări, a purcede*)	*pre*	8	4	2
	spre	24	0	6
Adversitate fără mișcare, exprimată doar de prepoziție	*pre*	0	3	0
	spre	0	2	2
cu predicate de adversitate (*uerba aduersitatis*), exprimând sensurile ʻa se mânia’, ʻa se supăra’, ʻa persecuta’, ʻa face rău’, ʻvrajbă’, ʻinvidie’, ʻbiruință’, ʻregret’	*pre*	2	19	7
	spre	2	2	1
Total	***pre***	**10**	**26**	**9**
	spre	26	4	9

3.3.3. Alte folosiri derivate de la ʻdirecție’. Urmărirea modului în care sunt exprimate în această etapă istorică diverse valori grupate în jurul nucleului semantic [direcție] ne oferă imaginea unui sistem în care *spre* a ajuns aproape exclusiv, ocurența lui *pre* în aceste tipuri fiind excepțională: *ale altora mărturii aduce* ***spre*** *adeverința acestora ce au zis* Can. Ist. 36; *să-i fie soți* ***spre*** *răul lui ce făcea* Moxa 168; *cum ca să nu greșască hieștecine marginea și săvărșitul acela* ***spre*** *carele-i făcut* Varl. *Caz.* 5; *Aceasta boală nu iaste* ***spre*** *moarte, ce-i* ***spre*** *slavă lui Dumnedzău* Varl. *Caz.* 60 – dar: *Cunoaște-să-va cela ce-l va vende* ***pre*** *moarte* Varl. *Caz.* 420. Într-un exemplu documentar se poate vedea încă fluctuația între *spre* și *pre* în structuri echivalente funcțional (diferențiate prin decalaj temporal): *cum au dat măriii lui înnainte, cum cu ce dragoste de la inimă, dentâiu* ***pre*** *cistea lu Dumnezeu, după aceaea* ***spre*** *binele a toată creștinătatea* DÎR 135 (1600, Trans.). Tot într-un document găsim ilustrarea particularizării Tendinței ca Beneficiar: *Cum cetățile de pre margini ce se vor slobozi den măna păgănilor* ***spre*** *domnealui: Timișoara* ... DÎR 146 (1600, Alba Iulia).

În tabelul 14 sunt sintetizate datele numerice ale întrebuințării lui *spre* (primar) și *pre* (secundar) în diverse construcții asociabile cu Direcția. Textele examinate nu au toate același grad de relevanță, deoarece nu ilustrează în aceeași măsură diversele tipuri de structuri. Se vede totuși că textul ale cărui dimensiuni le depășesc considerabil pe ale celorlalte, și anume *Cazania* lui Varlaam, ilustrează o extindere spectaculoasă a lui *pre* în domeniul original al lui *spre*.

Tabelul 14

Valori	prepoziție	Moxa	Varlaam	CM I
uerba inspectionis (*a căota*)	*pre*	0	11	0
	spre	0	**7**	**1**
uerba expectationis (*a nădăjdui*)	*pre*	2	15	4
	spre	0	0	1
Obiect rezultat (*a schimba*)	*pre*	0	0	0
	spre	1	1	0
Scop	*pre*	2	9	1
	spre	**2**	**16**	**6**
Țelul unei tranzacții (ʻa da ceva pe altceva, cheltui’)	*pre*	1	18	2
complement al unor verbe / nume ce au în vedere **un rezultat** („de **tendință**”)	*pre*	0	16	6
	spre	**2**	**29**	**12**
complement cu verbe de **atitudini / sentimente pozitive** (ʻdragoste’, ʻmilă’, ʻa milui’)	*pre*	2	14	2
	spre	0	5	0
complement cu verbe intelectuale: ʻa-și aminti’	*spre*	0	2	0
complement cu verbe intelectuale: ʻa fi atent, a asculta’	*pre*	0	4	0
complement cu verbe de „polemică” (ʻa contraargumenta’)	*spre*	0	1	0

La categoria **predicatelor de tendință**, *spre* nu mai comută întotdeauna cu *pre*; există o serie de situații în care se poate observa începutul comutabilității între *spre* și *către*:

(i) cazuri în care *spre* este încă comutabil cu *pre*:

– în construcțiile cu *a* (*se*) *da* folosit cu sensul 'destinație' (sinonim cu *a meni*) se întâlnește preponderent *pre*, dar apare și *spre*: ***pre moarte*** *să deade pentru tine* Varl. *Caz.* 178; *acela ce dedease svântul* ***pre măcenie*** Varl. *Caz.* 457 – dar: *știind că fără de vină i-au dat* ***spre pierdzare*** Varl. *Caz.* 393;

– în construcții cu *a sfătui, sfat*: *sfătuia pre domn* ***pre uciderea lui Neagoe*** *Let. Cantac.* 97; *ce să sfătuise cu Batâr Andreiaș* ***spre răul lui Mihai-vodă*** *Let. Cantac.* 136;

– în construcții cu *a chema* urmat de un complement care indică Destinația: *era chemați de Domnul* ***pre apostolie*** Varl. *Caz.* 258; *ca să-i chemi* ***spre pocăință*** Varl. *Caz.* 11.

(ii) cazuri care admit prepoziția *spre*, dar nu mai admit prepoziția *pre*:

– cu verbele *a se găti, a se nevoi, a se aprinde* folosit „psihologic" ('a se entuziasma' / 'a dori ceva în mod pătimaș'), *a cuteza, a sluji, a râvni, a îndemna* (și nominalizările corespunzătoare lor) și adjective ca *destoinic, sârguitor* – în astfel de cazuri se pot excerpta deja exemple de comutare cu *către*: *să să îndeamne* ***spre vitejie*** Varl. *Caz.* 133 – *ca să îndeamne și pre alții* ***către credință*** Varl. *Caz.* 186; *ca să râvnim și noi* ***spre slujba dumnedzăiască*** Varl. *Caz.* 106 – *râvna ce avea* ***către Dumnedzău*** Varl. *Caz.* 366; *nevoiaște-te de câtu ți-i putearea* ***spre toate lucrurile ceale bune*** Varl. *Caz.* 464 – *nevoiți* ***către-însu*** *cu credință și cu direptate* Varl. *Caz.* 170.

3.3.4. Sensul special 'orientare'. Orientarea ca Direcție / Scop se vede frecvent în *Cazania* lui Varlaam, unde *spre* este folosit cu verbe de mișcare și orientare – dar cu ținte *abstracte*, interpretabile și ca Scop sau Consecință, asemenea complementului verbelor de tendință: *să vor duce* ***spre odihna*** *și* ***spre răpaosul cel ceresc*** Varl. *Caz.* 25; 379 *pre cei căzuți în păcate rădică pri-nși* ***spre pocăință*** Varl. *Caz.* 5; *pentru tine au venit în Ierusalim* ***spre munci*** *și* ***spre moarte rrea și grozavă*** Varl. *Caz.* 70; *De unde mari Domni* ***spre laudă*** *ș'au făcut cale* Varl. *Caz.* 2; *nedejduind că mă va trage* ***spre perire*** Varl. *Caz.* 453; *va îndirepta pre voi* ***spre toată adevara*** Varl. *Caz.* 129; *să tindem sufletele noastre* ***spre rugă*** *și trupul* ***spre post*** Varl. *Caz.* 50; *toate puterile sufletului* (...) *să le întorci* ***spre cinstea lui Dumnedzău*** Varl. *Caz.* 301; *să nu hie plecate numai* ***spre lucrurile lumiei****, ce să hie îndireptate în sus cătră Dumnedzău* Varl. *Caz.* 415.

Cu ținte *concrete*, *spre* se întâlnește mai rar: ***spre cer*** *rădică-ș ochii minței și dzise* Varl. *Caz.* 455; *deaca-l vădzură pri-nsu ducându-să* ***spre ceriu*** Varl. *Caz.* 131; *Ca corabiia pre mare ce o bate vântul* ***spre margine*** Varl. *Caz.* 334.

Orientarea spațială este sensibilă în sintagmele cu nume de puncte cardinale sau cu nume geografice: *și nu mearge ca alte steale* ***spre apus****, ce* ***spre miadzăzi*** Varl. *Caz.* 399; *că le zise script să noate de acolea* ***spre apus*** Moxa 118; *el să întoarse dă plecă* ***spre cetatea Hotinului*** *Let. Cantac.* 136.

Deosebirea dintre *spre* și *către* rezidă în folosirea acestuia din urmă în structuri în care nominalul desemnează ținte *concrete*: *sosi Domnul Hristos* ***către***

Adam Varl. *Caz.* 89; *lesne să poate înălța în sus* ***cătră ceriu*** Varl. *Caz.* 89 53; *vădzu Iisus pre Nadanail viind* ***cătră sine***; ibid. 128: *cum va să să ducă din ceastă lume de gios* [...] ***cătră lumea cea de sus*** Varl. *Caz.* 31; *veni oarecine den nărod* ***cătră Iisus*** Varl. *Caz.* 51; *Atunce aduse Dumnezeu* ***cătră Adam*** *toate vitele* Moxa 100.

În structurile cu nume de puncte cardinale, distribuția lui *spre* este destul de timpurie și se explică prin vechea lui funcție ‘direcție a privirii’ (*spre răsărit* fiind o particularizare a combinației tradiționale cu *uerba inspectionis*, vezi **3.1.1.3.1.**): *și nu mearge ca alte steale* ***spre apus****, ce* ***spre miadzăzi*** Varl. *Caz.* 399. Există și folosiri care nu implică o mișcare (care în limba română actuală ar admite atât prepoziția *la*, cât și prepoziția *spre* – unde sensul de direcție a fost convertit într-un sens de apropiere: ‘aflat mai aproape de’ punctul cardinal respectiv, conceput ca o limită a spațiului): ***Spre răsărit****, unde să chiamă Anadolia, iaste o cetate mare și vestită* Varl. *Caz.* 451; *Și iaste o țară mare, ce se chiamă Rusi,* ***spre miazănoapte*** Moxa 185. Aceste grupuri se pot combina și cu *de* adnominal (care marchează atributele locative): *deade* [*domnia* ***de spre Răsărit***] *lu Theodosie* Moxa 141; *Jicmon, craiul unguresc, adună tuată* [*tăriia* ***de spre apus***] Moxa 211; *Nici însă toată acea Dachie – iar Cromer zice – acel neam o ține: pentru că* [*partea ei cea* ***de spre apus***] *iaste Ardealul, ținut al ungurilor* Cant. *Ist.* 34.

În combinațiile în care înaintea lui *spre* apare *de* ablativ este indicată direcția dinspre un anumit punct cardinal: *au început* ***de spre Răsărit*** *a pogorî limbi noao* Cant. *Ist.* 65; *trimise lui Matei-vodă un nor ploios, care să ivi* ***dăspre austru*** *Let. Cantac.* 159.

În tabelul 15 sunt înregistrate datele concurenței dintre *spre* și *cătră* în această etapă istorică.

Tabelul 15

Valori ale lui *spre*	**trăsături speciale**	**Moxa**	**Varlaam**	**CM I**
Ținte abstracte (direcție/scop/consecință)	+ deplasare	0	20	2
	+ orientare	0	8	0
Ținte concrete	+ deplasare	0	2	3
	+ orientare	0	0	2
sintagme cu nume de puncte cardinale		2	2	1
sintagme cu loc caracterizat printr-un punct cardinal		7	0	6 (+*de*)
cătră (ținte concrete și abstracte)	+ deplasare	2	76	18
	+ orientare	1	59	0

3.3.5. Apariția folosirii temporale a lui *spre*. În această epocă începe să apară și folosirea temporală[24] a lui *spre*, care constituie o valoare derivată din cea de

[24] În stadiile anterioare, *spre* în folosiri temporale nu are sens legat de direcția în timp, ci indică pur și simplu plasarea sau durata; este rar, poate fi datorat traducerii sl. *na*, ceea ce explică divergențele între versiuni: *Și fu* ***spre demăneață*** *a se aduna loru și* [...] *Cod. Br. – Și ca fu* ***demăneața****, adunară-se judeațele și bătrănii* C. *Ap.* (FA IV.5; sl. ***na*** *utrě*); *Ca lăcuimu noi* ***spre zile multe*** *Cod. Br. – Lăcuindu noi* ***dzile multe*** CV – *Aciia lăcuim noi* ***în zile multe*** C. *Ap.* (FA XXI.10; sl. ***na*** *dĭni mnogi*).

Direcție: *Învățătură la Gioi-mari noaptea* ***spre veneri*** Varl. *Caz.* 75; *Era sâmbătă* ***spre duminică****, dechemvrie 20 deni Let. Cantac.* 185.

3.3.6. Specializări ale combinației prepoziționale *de + spre*. În epoca în care sensul etimologic fundamental ʻsuprapunereʼ al lui *spre* este redus la câteva structuri „împietrite” (vezi mai sus, **3.3.1.**), folosirea lui în combinație cu prepoziția ablativă *de* se asociază pretutindeni cu valoarea de ablativ „abstract” (nespațial: ʻdin parteaʼ): *Mihail voievod* [...] *au luat putearea* ***despre el*** DÎR 135 (1600; document de la Mihai Viteazul).

Grupurile cu *de spre* se întâlnesc rar (aproape excepțional) în materialul pe care l-am folosit pentru descrierea sistemului celei de-a treia faze istorice; în această poziție și cu această valoare, *spre* este comutabil cu *pre*: *Blagoslovit să hie acela carele au giudecat răutatea mea* ***de spre Navan*** Varl. *Caz.* 23 – dar: *Eu sămt creștină și am avut aicea ocină* ***de pre părinții miei*** Varl. *Caz.* 425; *nu-ș căută să-ș scumpere mâniia* ***de pre Roman*** Moxa.

Ceva mai frecvent se întâlnește la cronicarii munteni, în structuri tipologic identice celor cu complement separativ al unor verbe: *Și scăzură pre Mihai-vodă* ***despre domniia țării*** *și* ***despre venitul ei*** *Let. Cantac.* 123; *să fie cu dânșii împreună, iar* ***despre turc*** *să se haineascâ Let. Cantac.* 223.

Uneori sensul ʻdin parteaʼ – foarte net în enunțurile care conțin și substantivul *parte*, precum: *acea îngăduială iaste* ***despre partea miloserdiei lui Dumnezeu*** Cant. *Ist.* 28 – apare ca o particularizare a unei Surse figurate: *Și așa ș-au așăzat domniia cu bună pace,* ***dăspre turci****, și* ***dăspre banul*** *și* ***dăspre Racoți Gheorghie*** *Let. Cantac.* 164.

4. CONCLUZII

Cercetarea pe care am întreprins-o ne-a permis să clarificăm relația istorică dintre continuatorii românești ai prepozițiilor latine *per* și *super*, și, odată cu aceasta, insuficient explicata diferențiere a românei de celelalte limbi romanice – și anume contrastul dintre (i) păstrarea sensului perlativ al lui *per* în cea mai mare parte a Romaniei și evoluția lui către un sens fundamental de ʻsuprapunereʼ în română, și (ii) păstrarea sensului ʻsuprapunereʼ al lui *super* în cea mai mare parte a Romaniei și evoluția lui către un sens fundamental ʻdirecțieʼ în română.

Am arătat că, într-o fază foarte veche, pentru care avem încă în secolul al XVI-lea niște „texte-martor”, sensurile etimologice ale prepozițiilor *per* și *super* se păstrau clar distincte în română; că indiciile confuziei între ele apar deja în secolul al XVI-lea, când comutabilitatea lor are întotdeauna același sens (*pre* este întrebuințat cu sensurile etimologice ale lui *spre*, dar *spre* nu este niciodată întrebuințat cu sensul etimologic perlativ al lui *pre*); și că intrarea lui *spre* în sinonimie cu *către* (ca urmare a dobândirii unui sens pur direcțional) este un fenomen posterior epocii celor mai vechi texte, începând să se manifeste abia în secolul al XVII-lea. Contrar evoluției așteptate de la concret la abstract, în cazul lui *spre* sensurile abstracte raportabile la Direcție (v. **3.3.4.**) stau la baza sensului modern concret de direcție pură, fără atingerea țintei (pentru care prepoziția specifică limbii române vechi a fost *către*).

Dacă avansarea lui *p*(*r*)*e* în domeniul care, istoric, este specific lui *spre* poate fi considerată un fenomen încheiat cel mai târziu la jumătatea secolului al XVII-lea, resemantizarea lui *spre* se află în acest moment la începutul ei. Rămâne pentru cercetări ulterioare urmărirea întregii desfășurări a acestui proces, până la atingerea stadiului modern, în care trebuie inclusă și geneza compuselor *înspre* și *dinspre* (pentru care nu avem exemple în materialul aflat la baza cercetării expuse aici).

Consecința „practică" a cercetării noastre se vrea a fi o reconsiderare a prepoziției românești actuale *pe* – pentru care orice dicționar care propune soluții etimologice trebuie să departajeze două sensuri istorice:

i. cel din *intru pe ușă*, *privesc pe geam*, *trec pe sub pod* etc. – în care *pe* este perlativ și provine din lat. *per*;

ii. cel din *urc pe munte*, *stau pe scaun* – în care avem de-a face cu o preluare foarte veche (favorizată fără îndoială de asemănarea fonetică *pre-spre*) a valorilor etimologice ale lui *spre* și în care *pe* provine din lat. *super*. Intră aici, dincolo de orice îndoială, și *pe* gramaticalizat ca morfem distinctiv al „acuzativului personal" obiect direct.

SURSE

BB = *Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului și Noului Testament.* Tipărită întâia oară la 1688 în timpul lui Șerban-Vodă Cantacuzino, și retipărită după 300 de ani în facsimil și transcriere. București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1988.

C. *Ap.* = Coresi, *Lucrul Apostolesc* [1566]. București, Cultura Națională, 1930, în *Texte de limbă din secolul al XVI-lea*, reproduse în facsimile, îngrijite de I. Bianu, vol. IV.

Cant. *Ist.* = Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică* [1705]. Ediție îngrijită de Stela Toma, în Dimitrie Cantemir, *Opere*, vol. I, București, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2003, p. 385–801.

CM I = *Cronicari munteni.* Ediție îngrijită de Mihail Gregorian. București, Editura pentru Literatură, vol. I, 1961.

CP = Coresi, *Psaltirea slavo-română (1577) în comparație cu psaltirile coresiene din 1570 și din 1589.* Ediție critică de Stela Toma. București, Editura Academiei Române, 1976.

CP_1 = *Psaltirea românească* (1570), tipărită de diaconul Coresi la Brașov.

CP_2 = *Psaltirea slavo-română (1589)*, tipărită de Șerban Coresi.

Cod. Br. = *Codicele Bratul* [1559–1560]. Ediție de Alexandru Gafton. Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2003.

CT = *Tetraevanghelul tipărit de Coresi. Brașov, 1560–1561, comparat cu Evangheliarul lui Radu de la Mănicești, 1574.* Ediție alcătuită de Florica Dimitrescu. București, Editura Academiei Române, 1963.

CV = *Codicele voronețean* [1563–1583]. Ediție îngrijită de Mariana Costinescu. București, Editura Minerva, 1981.

Let. Cantac. = *Istoriia Țării Rumânești de când au descălecat pravoslavnicii creștini (Letopisețul cantacuzinesc)*, în CM I, p. 81–224.

Moxa = Mihail Moxa, *Cronica universală* [1620]. Ediție îngrijită de G. Mihăilă. București, Editura Minerva, 1989.

NTB = *Noul Testament.* Tipărit pentru prima dată în limba română la 1648 de către Simion Ștefan, mitropolitul Transilvaniei. Reeditat după 340 de ani din inițiativa și purtarea de grijă a Prea Sfințitului Emilian, episcop al Alba Iuliei. Alba Iulia, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Alba Iuliei, 1988.

Ps. Bălg. = *Psaltirea de la Alba Iulia* 1651. Tipărită acum 350 de ani sub păstorirea lui Simion Ștefan, Mitropolitul Ardealului. Alba Iulia, Reîntregirea, 2001.
Varl. *Caz.* = Varlaam, mitropolitul Moldovei, *Cazania (1643).* Ediție îngrijită de J. Byck. București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1943.
PH = *Psaltirea Hurmuzaki* [c. 1500]. Ediție de Ion Gheție și Mirela Teodorescu. București, Editura Academiei Române, 2005.
PO = *Palia de la Orăștie* [1581–1582]. Ediție îngrijită de Viorica Pamfil. București, Editura Academiei Române, 1968.
PS = *Psaltirea scheiană* [1573–1583]. Publicată de prof. I. Bianu. Ediținea Academiei Române, București, Tipografia Carol Göbl, 1889.

DICȚIONARE

CADE = I.-A. Candrea, Gh. Adamescu, *Dicționarul enciclopedic ilustrat*. București, Editura Cartea Românească, 1931.
CDDE = I.-A. Candrea, Ov. Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbii române. Elementele latine*. (*A-Putea*). București, Socec, 1907–1914.
DDA = Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân: general și etimologic*. București, Editura Academiei, 1963.
DDI = Petru Neiescu, *Dicționarul dialectului istroromân*. București, Editura Academiei Române, 3 vol., 2011–2016.
DELL = *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*, par Alfred Ernout et Alfred Meillet, Retirage de la 4e édition augmentée d'additions et de corrections par Jacques André, Paris, Klincksieck, 2001.
DELR = *Dicționarul etimologic al limbii române* (DELR). Coordonatori Ion Giurgea și Cristian Moroianu, Volumul III, *Litera D*, Partea 1, *Da-Djinn*, Editura Academiei Române, București, 2022.
DEX = Ion Coteanu, Luiza Seche, Mircea Seche (coord.), *Dicționarul explicativ al limbii române*. București, Editura Academiei, 1975.
DLR = Academia Română, *Dicționarul limbii române*. Serie nouă. Redactori responsabili: acad. Iorgu Iordan, acad. Alexandru Graur și acad. Ion Coteanu, Tomul VIII, Partea a 2-a, Litera *P (Pe – Pînar)*, 1974, București, Editura Academiei, 1969; Tomul X, Partea a 5-a, Litera *S (Spongiar – Swing)*, București, Editura Academiei Române, 1994.
MDM = Theodor Capidan, *Meglenoromânii*, III. *Dicționar meglenoromân*, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, Depozitul General Cartea Românească, 1935.
PEW = Sextil Pușcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache*, vol. I: *Lateinisches Element, mit Berücksichtigung aller romanischen Sprachen*. Heidelberg, K. Winter, 1905.
REW = W. Meyer-Lübke, *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, 1911.
TDRG = H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch.* Bukarest, Staatsdruckerei, Band III, 1925.

BIBLIOGRAFIE

Candrea 1916 = I. A. Candrea, „Critica textelor", în I. A. Candrea, *Psaltirea Scheiană, comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI și XVII traduse din slavonește*, vol. I, București, Atelierele grafice Socec & Co., 1916, XV–CXII.
Costinescu 1982 = Mariana Costinescu, „Versiunile din secolul al XVI-lea ale Apostolului. Probleme de filiație și localizare", în I. Gheție (coord.), *Cele mai vechi texte românești. Contribuții filologice și lingvistice*, București, 1982, p. 93–145.

Mareș 1976 = Alexandru Mareș, „Apostolul Iorga și cele mai vechi versiuni românești ale Apostolului”, *Limba română*, XXV, nr. 5, p. 505–513.
Mareș 1982a = Alexandru Mareș, „Originalele primelor traduceri românești ale Tetraevanghelului și Psaltirii”, în I. Gheție (coord.), *Cele mai vechi texte românești. Contribuții filologice și lingvistice*, București, 1982, p. 183–205.
Mareș 1982b = Alexandru Mareș, „Filiația psaltirilor românești din secolul al XVI-lea”, în I. Gheție (coord.), *Cele mai vechi texte românești. Contribuții filologice și lingvistice*, București, 1982, p. 207–261.
Densusianu 1938 [1975] = Ovid Densusianu, *Histoire de la langue roumaine.* II. *Le seizième siècle* [Paris, 1938], în *Opere*, II, Ediție critică și note de V. Rusu, Prefață de B. Cazacu, Editura Minerva, București, 1975.
FDDEV = Dana-Mihaela Zamfir, *Fonetica dialectului dacoromân. Epoca veche*, în *Tratat de istoria limbii române*, Vol. II, coordonator Alexandru Mareș (în curs de editare).
Pușcariu 1921–1922 = Sextil Pușcariu, „Despre *pre* la acuzativ”, *Dacoromania* II, p. 565–581.

MERGU (*S*)*PRE CĂRARE* ‘I AM WALKING ON THE PATH’. ON THE ORIGIN, VALUES, USAGES AND RESEMANTIZATION OF THE ROMANIAN PREPOSITIONS *P*(*R*)*E* ‘ON’ AND *SPRE* ‘TOWARDS’

(Abstract)

Considering the usual explanations attributed to Romanian *pe* ‘on’ and *spre* ‘towards’ and deeming that very neat historical as well as etymological boundaries must be traced, we have conducted a research on several Old Romanian texts. Taking into account the results of philological investigation and comparison, we have been able to establish that the earliest Romanian translations of the Psaulter and of the Acts of the Apostles show an etymological system with perlative *pre* (‘through’) and superpositional *spre* (‘on’) clearly distinguished.

This original system was disturbed soon enough, inasmuch as *pre* became often used instead of *spre* (but never the other way around), which led to its early transition from the etymological meaning ‘through’ to the meaning ‘on’ in many usages (including the Direct Object Marker). The etymological meaning survived in combination with names for various types of ways and openings and with Locative prepositional phrases.

At a later stage, which begins around 1600, instead of disappearing, *spre* shows a specialization for certain abstract (i.e. nonspatial) uses derived from the Goal meaning (in Romanian, locative prepositions do not distinguish between Place and Goal). This led to a gradual resemantization as a marker of Direction, which will lead to the modern meaning ‘towards’ (i.e. a semantic confusion with the original directional preposition *către* ‘towards’ < Lat. *contra*). In the 17th century we have only some feeble symptoms of this conversion.

Cuvinte-cheie: lat. *per*, lat. *super*, confuzii, resemantizare, prepoziții locative, etimologie.
Keywords: Lat. *per*, Lat. *super*, confusions, resemantization, locative prepositions, etymology.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” al Academiei Române
Calea 13 Septembrie, nr. 13, Sector 5, București
giurgeaion@yahoo.com, danamihaela.zamfirv@gmail.com